

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Ս. ԳՐԲԻ ՄԷՋ

Ս. Գիրքը գէմքերու և դէպքերու պատմութիւն մը ըլլալէ աւելի, կրօնական գաղափարներու և հոգևոր կեանքի աստիճանական զարգացման ընթացք մըն է: Այդ գաղափարները և կեանքը հոգ կը յայտնուին իրենց ամենէն նախնական վիճակով, և զարերու ընթացքին, յայտնութեամբ և փորձառութեամբ հետզհետէ աւելի կ'ընդլայնին ու կը զարգանան հասնելով իրենց կատարելութեան:

Ս. Գրքի մէջ յիշուած բոլոր դէպքերը, ինչպէս նաև բոլոր դէմքերը, ըլլան անոնք պատմական կամ ոչ, կը ծառայեն այդ յաւիտենական գաղափարները ներկայացնելու մարդոց, կամ անոնց փոխանցելու այդ կեանքը, վասնզի անոնք՝ այդ կեանքն ու գաղափարները, մարդոց նկարագիրը կերտող և զանոնք իրենց նպատակին ու կոչումին առաջնորդող աստուածային միջոցներ են:

Այս անգամ պիտի ջանանք տառապանքի գաղափարին ծագումն ու զարգացումը ներկայացնել համառօտիւ:

Տառապանքը մարդուն հետ ծնած, անոր միտքը չարչարող ամենէն կնճռոտ և անլուծելի խնդիրն է: Անիկա բոլոր կրօնքներն ու իմաստասիրական դպրոցները զբաղեցնող առեղծուածն է եղած. ամէնքն ալ փորձած են բացատրել ու լուսաբանել զայն:

Արդ, Ս. Գիրքն ալ, այդ ձևով, նախնական ժամանակներէն սկսեալ, նկատի առած է այդ գաղափարը, և իր կարգին, զարերու ընթացքին աստիճանական զարգացումով բացատրած զայն:

Բոլոր հին ժողովուրդները կը հաւատային թէ մարդոց զժբախտութիւններն ու երջանկութիւնը կախուած էր աստուածներու քմահաճոյքէն: Բոլոր խորհրդաւոր հիւանդութիւնները, բոլոր զժբախտութիւնները կը բացատրուէին գերմարդկային ուժերու ազդեցութեամբ. ամէն անգամ որ բարեբախտութիւն մը կամ զժբախտութիւն մը պատահէր անհատի մը կամ ընկերութեան,

նախնական մարդուն համար ատիկա արդիւնքը կը համարուէր աստուածներու բաւեացածութեան կամ ցատումին: Եւ անոնք կարգ մը բարոյական խորք չունեցող արարքներով, կը փորձէին հաճեցնել աստուածները, և առջևը առնել այդ զժբախտութեան:

Հակառակ անոր որ երբայցիները կանուխէն ընդունած էին միաստուածեան կըրօնը, սակայն, Հին կտակարանի մէջ յաճախ կը տեսնուին դէպքեր, որոնք կը յիշեցնեն Խորայէլի նախնական հաւատալիքները, ու անոնց կապը սեմական միւս ժողովուրդներուն հետ: Երբայցիներն ալ նոյն գաղափարը ունէին Եհովայի մասին զժբախտութիւններու և տառապանքի նրկատմամբ: Եւ ճիշդ բարոյական խորք չունեցող արարքներով կ'ուզէին հաճեցնել Եհովան զժբախտութեանց մատնուած պարագային:

Այսպէս, երբ Մովսէս Եհովայի պատգամին համաձայն Եզիպտոս կը վերադառնար, իջևանին մէջ Տէրը կ'երևի և առանց ունէ պատճառի զայն սպանել կ'ուզէ: Սակայն իր զաւակին թլիպտութիւնը կը փրկէ այդ ողբերգական պարագան (Ել. 7. 24-26):

Նոյնպէս, երբ Սաւուղ Եհովայի առաջնորդութիւնը կը խնդրէր, Փղշտացիներուն դէմ ելլելու համար, Եհովան զլացաւ, ապա յայտնի եղաւ որ, հակառակ Սաւուղի արգելքին ըստ որում բոլոր Խորայէլացիները ամբողջ օր մը բնաւ պիտի չուտէին, և Յովնաթան առանց տեղեակ ըլլալու այս արգելքին, դաշտէն անցած միջոցին մեղուներու փեթակէն իր զաւազանին ծայրովը մեղր ճաշակած էր, ատոր համար Եհովան չէր հաճած իր օժանդակութիւնը Սաւուղին Փղշտացոց պարտութեան համար (Ա. Թգր. ԺԴ. 24-30, 36-40):

Դարձեալ, երբ Սաւուղ կը փորձէր զխսել Դաւթին, ան կը պատասխանէր. եթէ Եհովան է որ քեզի իմ դէմս հանած է, զոհով մը թող հաճի (Ա. Թգր. ԻԶ. 19):

Ինչպէս կը տեսնուի՝ այս երեք դէպքերուն մէջն ալ Եհովան առանց ունէ պատճառի մը կը պատուհասէ այս ինչ անձը կամ ընկերութիւնը, և ենթակայները կը խորհին պարզ զոհագործութեամբ մը կասեցնել այդ պատուհասը և հաճեցնել Եհովան:

Հետևաբար, կարելի է այսպէս եզրա-
կացնել Երբայեցիներուն նախնական ըմ-
բռնումը տառապանքի մասին. մարդիկ
գոթախտութեան կ'ենթարկուէին Վասնզի
ենզիան կը վայրանար անոնց կարգ մը թե-
րացումներուն կամ արարքներուն համար.
տառջին պայմանն էր ուրիմն հասկնալ ա-
նոր վայրոյթին պատճառը և ըստ այնմ
գարմանել զայն:

Տառապանքի խնդրոյ նկատմամբ այս
ըմբռնումը կամաց կամաց բարեփոխուեցաւ
Միաստուածեան գաղափարին գարգացու-
մովը, որուն շնորհիւ ենզիան գաղբեցաւ
փոփոխական և քմահաճ ըլլալէ. անոր վե-
րագրուեցաւ բարոյական բարձր հանգա-
մանք և հաստատուն նկարագիր, և ան-
հունապէս բարի և արգար յատկութիւն.
«Աստուած որոյ ճշմարիտ են գործք նորա,
և ամենայն ճանապարհք նորա իրաւամբք,
Աստուած հաւատարիմ է և ոչ գոյ ի նախ
անիրաւութիւն, արգար և անարատ է Տէր»
(Բ. Օրհնիք, ԼԲ. 4):

Այս նոր ձևով յայտնուած Աստուածը, որ
հաւատարիմ, արգար և անսահման բարու-
թիւն էր, փոխանակ զիրացնելու տառա-
պանքի խնդրոյն լուծումը, աւելի կարծես
կնճառեց զայն. ի՞նչպէս կարելի էր Աս-
տուծոյ անսահման բարութիւնը հաշտեցնել
այն ակնյայտնի անարգարութիւններուն՝ ու-
րոնց կ'ենթարկուէր մարդը յաճախ. մի՞թէ
իրաւունք չունէին նախնիք, աստուածնե-
րու քմահաճոյքին կապել մարդոց ճակա-
տադիրը երբ մանաւանդ անոնց ուշադրու-
թենէն չէր վրիպեր որ անիրաւները կը բար-
գաւածէին, բարի մարդիկ կը տառապէին,
օգտակար մարդիկ կանուխ կը մեռնէին, ըն-
կերութեան անօգուտ և անպիտան մարդիկ
երկար կ'ապրէին, կը տեսնէին մանուկներ
որոնցմէ ոմանք կը ծնէին բախտաւորութեան
մէջ և ուրիշներ տխրեղծ և անբուժելի ակ-
տերով վարակուած, երկու ընտանիքներ
նման ընթացքով և բարոյական նոյն մա-
կարդակով, մէկը կը վայելէր կեանքին բա-
րիքները, իսկ միւսը՝ կ'ենթարկուէր տա-
ժանելի գոթաբարութեանց: Այս իրողութիւնը
կը զբաղեցնէր նախամարդուն միտքը այն-
պէս ինչպէս կը զբաղեցնէ ամէն ժամանակի
մարդուն միտքը. կեանքը կարծես գոթախ-
տութեանց եւ բարեբախտութեան խառ-
նուրդ մըն է, որ կ'իյնայ մարդոց վրայ

անոնց նկատի առնելու անոնց բարոյական
յատկութիւնները և օգրումները:

Այսպէս, որչափ որ Հրեաները խորունկ
կերպով հաւատացին Աստուծոյ անսահման
բարութեան, այնչափ աւելի դժուարա-
ցան բացատրել տառապանքի խորհուրդը.
այսպիսի պարագաներուն երբ ըմբռնումը
կամ գաղափարը կը փոխուի, նորէն հին բա-
նաձևն է որ կ'օգտագործուի բացատրելու
համար ստեղծուած վիճակը. այս նոր բա-
ցատրութեան համաձայն, Աստուած աւելի
բարոյական յատկութիւններով է որ կ'ու-
րակուի. և ինչ որ հաճոյք կամ տըհա-
ճութիւն կը պատճառէ անոր, կը բացա-
տրուի բարոյական եղբերով: Հետևաբար
նոր բացատրութիւնը կը տարազուի այս-
պէս. մարդուն երջանկութիւնը կամ ապեր-
ջանկութիւնը Աստուծմէ է, որպէս արտա-
յայտութիւն իր հաճութեան կամ ցատու-
մին, և միակ բանը որ Աստուծոյ հաճելի է,
բարոյապէս ըմբռնուած բարութիւնն է, և
միակ բանը զոր ան կ'ատէ, բարոյական չա-
րիքն է, հետևաբար առաքինի մարդիկ կը
վայելէին Աստուծոյ բարիքը և երջանիկ են,
իսկ գոթախտները յանցապարտներն են:
Բոլոր տառապողները իրենց գործած մեղ-
քի պատիժն է որ կը կրեն: «Ո՛չ առէ՛ ար-
գարութիւն որ դատէ՛ զամենայն երկիր»:

Գարեբ շարունակ այս բացատրութիւնը
միակ միջոցը եղաւ Երբայեցիներուն, պա-
հելու համար իրենց հաւատքն ու վստա-
հութիւնը Աստուծոյ արդարութեան վրայ:
Ժամանակի ընթացքին, Իսրայէլի ազգեցիկ
մարդիկ, ինչպէս Ամոնս, Միքիա և Երե-
միա մարգարէները, զօրաւոր կերպով
պաշտպանեցին այս ուսուցումը: Ս. Գրոց
պատմական գիրքերը իրենց նկարագրած
պատմական դէպքերով լուսաբանեցին և
հաստատեցին զայն, և ան այլևս նկատուե-
ցաւ Իսրայէլի ուղղափառ վարդապետու-
թիւնը տառապանքի գաղափարին: Այս տե-
սութեան համաձայն Իսրայէլի պատմութեան
բոլոր գոթախտութիւնները իբր պատիժ
տրուած էին իր գործած յանցանքներուն,
և բախտաւոր ժամանակները իբր վար-
ձատրութիւն իր հաւատարիմ ընթացքին.
այլևս Հին Կտակարանի ուղղափառ և սովու-
րական բացատրութիւնն էր թէ բոլոր մարդ-
կային տառապանքները կ'ենթադրեն հա-
մապատասխան մեղքեր, վասնզի Աստուած

բացարձակապէս արդար է և իր հատուցումը իրաւացի, ամէն յաջողութիւն և բարեբախտութիւն արդիւնք են նախապէս դործուած բարիքներու, և բոլոր աղէտները և դժուար իրաւացիութիւնները՝ դործուած մեղքերու:

Երբայց ինչեքու համար սակայն անհատներէ աւելի հաւաքականութեան էր որ կը պատշաճէր այս բանաձևը. անոնց համար շատ բնական կը թուէր որ Եհովան աւելի զբաղէր հաւաքականութեամբ քան թէ անհատներով, և մեղաւորին կամ արդարին հատուցումը անհատէն աւելի տարածուէր իր ընտանիքին, ցեղին կամ ազգին վրայ: Վասնզի հաւաքականութեան կամ ընկերութեան ղգացումը շատ աւելի զօրաւոր էր քան անհատին. անհատը ընկերութեան համար էր, չուծուած էր ընկերութեան մէջ և ինքնին զուրկ էր ունէ արժէքէ, կամ աւելի ճիշդը անհատին արժէքը և պատասխանատուութեան զգացումը իր զարգացումին և բարձրութեան չէր հասած առկա ինչ: Այսպէս, երբ կորիս և իր հետեւորդները ապրտամբեցան ընդդէմ Մովսէսի, Եհովան ուզեց պատժել ամբողջ ժողովուրդը, Մովսէս բողոքեց ատոր դէմ. «Եթէ մի մարդ մեղաւ, ի վերայ ամենայն ժողովրդեանդ գայցէ բարկութիւն Տեառն», և երբ այդ պատիժը կրեցին թէ՛ ապտամբները և թէ՛ իրենց կիներն ու զաւակները, և մնացեալը խնայուեցաւ, բնաւ անարդարութիւն չը նկատուեցաւ, այլ ընդհակառակն շնորհք մը, որ այնքան սոսկմանափակ եղած էր ստուտուածային պատիժը: Նմանապէս, երբ Դաւիթ հին սովորութիւն մը անտեսելով մարդանամար մը կը կազմէ Իսրայէլի ժողովուրդին, և ատոր իբր հետեւանք ըստ ընդունուած տեսութեան, համաճարակ մը կը տիրէ, Դաւիթ կ'աղօթէր, «Ես մեղայ, ես հովիւս յանցեայ, և դոքա ոչխարքդ զի՞ արարին, եղիցի ձեռն քո յիս և ի տան հօր իմոյ»: Դաւիթի համար շատ բնական էր որ իր դործած յանցանքին համար պատժուէր իր ցեղը միայն և խնայուէր ամբողջ ազգը:

Այս ձևով, այս բանաձևը կը տարածուէր ամբողջ Իսրայէլի պատմութեան վրայ. շատ դիւրին էր այդ ազգի պատմութեան մէջ դանել դէպքեր որոնք պիտի արդարացնէին անոր կրած պատիժները, դժբախտութիւններն ու տարապանքները. այսպէս կը մեկ-

նէր Եսային՝ Ասորիստանցիներու, Սուրնիան՝ Սկիւթացիներու և Երեմիան՝ Գաղղէացիներու արշաւանքները. — անոնք ամէնքն ալ ընկերային մեղքերու արդիւնք էին: — Տառապանքը Աստուծմէ է, «Եթէ իցե՞ն չարիք ի քաղաքի, և Տեառն չիցէ տարիալ» (Ամոս, Գ. 6): Աստուած արդար է, և հետեւորար կը պատժէ երբ արժանի են, և մեղքը որ կը հատուցուի, անհնազանդութիւնն է ազգին և անոր մէջ ազրու անհատներուն, որուն ամբողջ ժողովուրդը կ'ենթարկուի: Դարերով այս եղաւ ուղղափառ ուսուցումը երբայական կրօնքին:

Սակայն մասնաւորապէս՝ գերութեան շրջանի մարդարէներու քարոզութեամբ նոր փոփոխութիւն մը առաջ եկաւ անհատի և ընկերութեան յարաբերութեան տեսակէտին մէջ, և այս փոփոխութիւնը ազգեց նաև տառապանքի ըմբռնումին բացատրութեան վրայ: Մինչև Երեմիա և Եղեկիէլ մարդարէներու ուսուցումները անհատը կարեւորութիւն չունէր Իսրայէլի ըմբռնումին մէջ, անիկա ձուլուած էր ընկերութեան մէջ և կ'ենթարկուէր ընդհանուրի ճակատադրին, ազգին առաջնորդները կը մեղանչէին, ատոր համար կը պատուհասուէր հաւաքականութիւնը, առանց նկատի առնելու անհատներու բարի կամ չար ընթացքը: Աստուծոյ համար, էականը անհատը չէր, ազգն էր որ կը մեղանչէր, և ազգն էր որ կը կրէր անոր հետեւանքները: Բայց անհատին արժէքը, անոր անձնական պատասխանատուութիւնը իր գործերուն սկսաւ զգալի ըլլալ: Եւ ամէն մարդ միայն իր մեղքերուն հետեւանքն էր որ պիտի կրէր: Ու չարութիւնը հաւաքականութենէ աւելի անհատներու վրայ կեղերանցաւ. անոր կեանքը և անոր կրած տառապանքները նկատողութեան առնուեցան և սկսան որոնել անոնց պատճառները: Այդ մարդարէներուն համար հասկնալի էր Իսրայէլի ժողովուրդին իբրև ամբողջութիւն կրած տառապանքները: Նոյն իսկ Եհովան բարեացակամ դասուած էր անոր նկատմամբ, բայց անբացատրելի կը մնար անհատներուն ենթարկուած վիճակը երբ անհամապատասխան էր իրենց ընթացքին: «Արդար ես դու, Տէր, և մասուցից առաջի քո աղերս. բայց խօսեցայց զիրաւունս. զի՞ է զի ճանապարհք ամպարչտաց յաջողեալ են, և երջանկացան ամենքեան

որ արհամարհեն զարհամարհանս։ Տնկեցեր զնոսա և արևատացան, ծնան որդիս և տարարին պտուղ։ մերձ էս գու, Տէր, ի բերանս նոցա, և հնօր յերկամանց նոցա, ևս դու, Տէր, զիտես զիս, տեսեր զիս և փորձեցեր զսիրտ իմ առաջի քու։ Ընդէ՞ք որ արտակեցանեն զիս և զօրանան, և վէրք իմ սաստիկք, ուստի՞ բժշկեցացայս։ Այս տողերը իր տառապալից կեանքը և դառն փորձառութիւնն է որ կը պատկերացնեն, սն կը տեսնէ անիրաւները բարգաւաճ, հարուստ և երջանիկ։ Եւ ինքը՝ Աստուծոյ Մարգարէն, հազորդ անոր հոգւոյն, հնազանդ անօր կամքին, քարոզիչ անօր պատգամներուն, կը հալածուի անոնցմէ ու կը առնուի և չի կրնար հաշտեցնել այս՝ Անոր արդարութեան հետ։ Եւ իր այս տողերը բողոքի ճիշ մըն են աւելի քան թէ պարզ ներկայացումը իր վիճակին։ Այսպէս, մինչ մէկ կողմէ երեմիա մարգարէին համար բռնական էր Իսրայէլի ժողովուրդին կրած տառապանքները, բայց, հակառակ մինչև այն ատեն ընդունուած ուղղափառ վարչապետութեան, անբացատրելի կը մնար դարձեալ անհատներու բաժին ինկած բախտը։ Աստուծոյ գաղափարին զարգացումը իբրև բարեգութ և արդար, և անհատականութեան կարևորութիւնն ու պատասխանատուութիւնը նոր վիճակ մը ստեղծեցին և ատոր հետեանքով տառապանքի գաղափարը անոնց ազդեցութեամբ սկսաւ նոր դիմաւորում մը ստանալ։

Անհատականութեան զարգացման այս երևոյթը դարձեալ զբաղեցուց միտքերը, և Իսրայէլի առաջնորդները, Աստուծոյ արդարութիւնը պաշտպանելու նախանձախնդրութեամբ, հին բանաձևը պաշտօնեցնելու գնացին նաև ստեղծուած այս նոր կացութեան, կըրակացնելով թէ երջանիկ և բարեբախտ անհատները բարի էին և ապերջանիկները՝ մեղաւորներ։ Սակայն, Իսրայէլի քաղաքական պայմանները փորձառութեան նոր դասեր տուած էին իրեն, անոր չնորհիւ անչիւսմ ունեցած էր օտար ժողովուրդներու հետ, տեսած էր անոնց ալ հաւաքական և անհատական կեանքը և բաղդատած իրենին հետ, և այլևս գոհացուցիչ չէր դաներ տրուած այդ բացատրութիւնը։ Ըմբռնելու և իրենին ընթացքը աւելի լսու է Սիոնի ընթացքէն՝ կը գոչէին անոնք։ Մարգարէներն

**ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՍՆԵՐՈՒ ՎԱԽԱՆԸ**

Սուրբ վերնադիր մը. բայց պատրանքներէ տարուելու կամ տղաւորութիւն ըստեղծելու ինքնախարութեան մը միամտութիւնն չի գար ան, ու որքան տկար ըլլայ մտածումներով ձեռք բերուած գործունք մեր օրերու պատերազմներու ստեղծած չարիքին, հարցը կ'ըրաղեցնէ մարդկութիւնը, հիմա մանաւանդ որ կը գտնուինք պատերազմներէ վերջ ու պատերազմներու մէջ։

Սխալ պիտի ըլլար սպասել որ անցնի փոփոքիկը, անկէ ետք միայն մտածելու նոր չարիքներու խափանումին։ Որովհետև, խաղաղութեան օրերն են յօճախ որ կը պատրաստեն պատերազմը ու կը նպաստեն

ալ աւելի կը քաջալերէին այս զգացումն իրենց արի և արդարակորով կեցուածքով։ Այս տեսութիւնը հետզհետէ զարգացաւ և վերջապէս ծնունդ տուաւ Յորի զրքին որ այս տեսակէտով նոր դարագլուխ մը քացաւ Իսրայէլի կրօնական մտածումին մէջ, աւելի ալլևս պաշտօնական հերքումն էր ընդունուած բռնաձևին և ի օրատասխան իր բարեկամներուն, որոնք տակաւին կը պաշտպանէին այդ բանաձևը, ան կը հարցնէր, Ընդէ՞ք բնաւ ամպարիչոք կենդանի իցեն, հնացեալք ի մեծութեանս։ Եւ որդիք նոցա առաջի աչաց նոցա Տունք նոցա աշողեալք, և երկիւղ և ոչ ուստեք, և տանջանք ի Տեսանէ չեն ի վերայ նոցա։ Արջաս նոցա ոչ սխալեաց ի ծննդենէ, ասրիցաւ յղի նոցա՝ և ոչ վրիպեցաւ։ Մանկունք նոցա խաղան առջի առեալ սաղմոսարան և քնար, և ուրախ լինին ձայնիւ երգոց։ Կատարեցին ի բարութեան զկեանս իւրեանց, հանգստեամբ ննջեցին։

Այդ գիրքը կրցաւ փոխել Իսրայէլի ուղղափառ մտածումը և եզրակացնել թէ՛ թէ՛ և ամէն մեղք կրնայ տառապեցնել, բայց ամէն տառապանք՝ մեղքի արդիւնք չէ։ մեղաւորները պիտի տառապին, բայց բոլոր տառապողները անհրաժեշտօրէն մեղաւորներ չեն։

Ս. Վ. Մ.
(Շարժակներ)